

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Вінницький національний технічний університет

О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А. А. Шиян

**КОНЦЕПЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Монографія

Вінниця
ВНТУ
2011

УДК 338.45: 621

ББК 65.305.4

М 80

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 4 від 25.11.2010 р.).

Рецензенти:

Мороз О. М., доктор економічних наук, професор ВІЕ КНТЕУ

Зянько В. В., доктор економічних наук, професор ВНТУ

Мороз, О. В.

М80 Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : монографія / О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А. А. Шиян. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 241 с.

ISBN 978-966-641-418-5

В монографії здійснено аналіз та узагальнення науково-теоретичних і методологічних аспектів визначення економічної безпеки сучасного підприємства. Досліджено ретроспективний та сучасний спектри основних проблем забезпечення економічної безпеки підприємств на постприватизаційному етапі їх функціонування. Обґрунтовано концептуальні положення, детермінанти та критерії забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств.

Для науковців, фахівців з питань управління, викладачів, аспірантів, студентів.

УДК 338.45: 621

ББК 65.305.4

ISBN 978-966-641-418-5

© О. Мороз, Н. Карачина, А. Шиян, 2011

Влада корумпує, але її
відсутність корумпує ще сильніше.

А. Стівенсон

Конкуренція в тій чи іншій формі являє
собою постійний економічний процес...

Відповідно, коли нам здається,
що ринкова конкуренція пригнічується,
необхідно розібратись, що відбулось
з тими силами, які її утворили.

Більше того, необхідно з'ясувати,
якою мірою ринкова конкуренція дійсно
виявляється пригніченою,
а якою - продовжує існувати в іншій фірмі.

Франклін Гіддінгс

ЗМІСТ

Вступ (<i>О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А. А. Шиян</i>).....	5
Розділ 1. Науково-теоретичні та методичні основи економічної безпеки підприємств (<i>Н. П. Карачина</i>).....	7
1.1. Економічна безпека: сутність категорії у вимірі багаторівневості.....	7
1.2. Термінологічний взаємозв'язок понять в системі економічної безпеки.....	30
1.3. Дослідження існуючих методик оцінювання економічної безпеки підприємства та розробка авторської методики.....	45
Розділ 2. Оцінювання економічної поведінки підприємств з огляду на пріоритетність функції безпеки (<i>Н. П. Карачина</i>)...	58
2.1. Економічна безпека: змістовний аспект у поведінці підприємства.....	58
2.2. Оцінювання економічної поведінки промислових підприємств Вінниччини.....	65
2.3. Аналізування безпеки підприємств Вінниччини, що функціонують за визначеними моделями економічної поведінки.....	92
Розділ 3. Інституціональні загрози економічній безпеці підприємства в Україні (<i>А. А. Шиян</i>).....	105
3.1. Інститути, їх роль та класифікація.....	105
3.2. Класифікація економічних інститутів на основі специфічних особливостей інформаційно-знанневого кодування індивіда: теорія та застосування.....	107
3.3. Інституціональні особливості економіки України та розвинених країн.....	144
3.4. Теорія ендogenous формування демократичних інститутів у транзитивних економіках.....	151
Розділ 4. Концепція забезпечення економічної безпеки сучасного підприємства (<i>О. В. Мороз, Н. П. Карачина</i>).....	162
4.1. Державне регулювання в контексті критерію економічної безпеки підприємств.....	162
4.2. Формування механізму впливу на економічну поведінку підприємства з позиції контрактного підходу.....	179
Висновки (<i>О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А. А. Шиян</i>).....	185
Література.....	190
Додаток А. Дослідження методик оцінювання економічної безпеки підприємства.....	211
Додаток Б. Оцінювання стану безпеки машинобудівних підприємств Вінниччини.....	228

ВСТУП

У вітчизняній економіці після тривалих реформаційних, кризових та посткризових періодів спостерігається поглиблення ринкових відносин, що має безпосередній вплив на функціонування підприємств. Результатом цього стала не просто трансформація економічного ландшафту, але й зміна пріоритетності традиційних для вітчизняних підприємств проблем. За цих умов забезпечення конкурентоспроможності підприємств вимагає нових стратегій та підходів, адаптованих до реалій української моделі ринкової економіки.

Досвід розвитку вітчизняних підприємств дозволяє достатньо песимістично охарактеризувати перспективи. Важливим залишається негативний вплив зовнішніх факторів (світової економічної кризи, несприятливої кон'юнктури світового ринку та ін.). Проблемними є фактори внутрішнього характеру, неефективна макроекономічна політика і інституційні реформи реструктуризації підприємств, низька ефективність банківського сектора і фінансової системи країни. Негативний синергетичний ефект взаємодії зазначених факторів обумовили в цілому кризову траєкторію розвитку вітчизняних підприємств впродовж останніх десятиліть.

Машинобудування традиційно належить до базових галузей народногосподарського комплексу. Приклад машинобудівних підприємств Вінниччини свідчить про усунення державної влади від конструктивного вирішення проблем промислових підприємств, відкритості вітчизняного ринку відносно негативного впливу зарубіжних конкурентів, недостатньої захищеності інвестицій, непрозорості трансформації корпоративної власності, втрат кадрового потенціалу та згорання мотивацій персоналу підприємств. Особливістю вітчизняної економіки в цілому і галузі машинобудування зокрема став зв'язок між процесами корпоратизації та негативними тенденціями щодо економічної ефективності. Тому досвід вітчизняних машинобудівних підприємств передусім свідчить про виживання у критичних умовах, де фактор безпеки (економічної безпеки) зайняв домінуюче значення у всьому спектрі його прояву.

В цій монографії авторами обґрунтовується власне бачення суті проблеми низької ефективності розвитку вітчизняних підприємств, а також при цьому ролі фактора економічної безпеки. Розглядалися питання, проблемний зміст яких з огляду на реальний стан речей може бути зведеним до підкреслення необхідності вивчення закономірностей розвитку сучасного інституту підприємства в контексті критерію економічної безпеки, його пріоритетності як стратегієутворюючого фактора. В зв'язку з цим авторами акцентовано увагу на необхідності перегляду методології і методики мікроекономічного аналізу. Запропонована концептуальна позиція ґрунтується на парадигмі опису дій, потенціалу і причинно-наслідкових механізмів пояснення моделі ефективності сучасного вітчизняного підприємства з точки зору категорії «економічна безпека» як поведінкового фактора.

Окремо підкреслено, що серед факторів економічної безпеки підприємств особливе місце займають загрози інституціонального характеру, як екзогенного, так і ендегенного походження. Екзогенні інституціональні загрози безпеці підприємства часто є досить очевидними і визначаються переважно недоліками інституціональної системи держави. Цей тип інституціональних загроз, як правило, є добре усвідомленим, бо такі загрози є, по суті, однаковими для великої кількості підприємств. Інституціональні загрози ендегенного характеру здебільшого не усвідомлюються у суспільстві, тому що їх прояв носить «разовий» характер, тобто залежить від специфічних особливостей даного підприємства.

Разом із тим, інститути як «правила гри» у суспільстві, як своєрідні обмежувальні рамки, що покликані організовувати взаємини між людьми, дають можливість поглянути на проблему безпеки підприємств з нових позицій. Внаслідок цього такі економічні категорії, як «корпоративне управління», «організаційна поведінка», «організаційна культура» та ін., цілком можуть розглядатися саме за інституційним підходом. В рамках цього розділу у монографії розглядалися інститути в якості інструменту для вирішення низки задач, що забезпечують безпеку підприємства.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна безпека: сутність категорії у вимірі багаторівневості

Функціонуючи в умовах динамічного зовнішнього та внутрішнього середовища, особливо нестабільного за останні роки, поглиблюються протиріччя, які існують в економічних відносинах вітчизняних підприємств та з'являються все нові загрози стабільному та ефективному їх розвитку. Підтвердженням зазначеного є виявлені тенденції розвитку економіки України, які доводять виключну актуальність та необхідність посилення уваги до проблеми забезпечення економічної безпеки як пріоритетної. Проте, передусім, необхідно визначити та сформулювати теоретичне підґрунтя цієї проблематики, що є в основі будь-якого дослідження.

Для з'ясування змісту поняття «економічна безпека підприємства» звернемось до загальнонаукових методів розробки та уточнення понять, першоджерел та думок науковців, які надають тлумачення суті і складових понять. Термінологічний принцип передбачає вивчення історії термінів, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місце в понятійному апараті теорії, на базі якої базується дослідження. Вирішити це завдання допомагає метод термінологічного аналізу і метод операціоналізації понять.

З метою чіткого усвідомлення значення категорії «економічна безпека підприємства» вважаємо за необхідне спочатку надати характеристику терміну «безпека», визначити його сутність та окреслити притаманні йому ознаки.

Безпека – це досить складне і багатогранне поняття, що допускає різні тлумачення. Насамперед у «Енциклопедії економічної безпеки» зазначається, що безпека – властивість будь-якої системи, що виражається у здатності предмета, явища чи процесу, зберігати свої основні характеристики, сутнісні параметри під час патологічних, руйнівних

впливів [1, с. 79]. У суспільних науках поняття «безпека» – задоволення таких потреб як існування, цілісність, незалежність, спокій та розвиток [2, с. 145].

Загалом переважає позиція ототожнення безпеки із захищеністю. Відтак, Є. Крихтіна зазначає, що у загальному розумінні безпека – це «стан захищеності найбільш важливих інтересів особистості, суспільства та держави від загроз» [3, с. 124]. Словник В. Даля трактує безпеку як «відсутність небезпеки, збереження, надійність» [4, с. 108]. Словник С. Ожегова визначає безпеку як «стан, при якому не загрожує небезпека, тобто є захист від небезпеки» [5, с. 47]. Є. Олейніков та О. Омелянович вважають, що безпека – стан і тенденції розвитку захищеності життєво важливих інтересів соціуму і його структур від внутрішніх і зовнішніх загроз [4, с. 7; 6, с. 10]. Подібну позицію займає П. Нікіфорова, яка зазначає, що безпека – це поняття, яке стосується усіх сторін життя і діяльності людини та означає певний стан суспільства, при якому немає будь-яких загроз [7, с. 87]. Безпека – це певний об'єктивний стан, заснований на відсутності загрози, відчутний суб'єктивно через одиниці чи угруповання [8, с. 147]. Під безпекою розуміють також стан без загрози, стан спокою, впевненості, або «стан психічний чи правовий, в якому особа має відчуття впевненості, опори в іншій особі, чи у відрегульованій юридично системі; протилежність загрози» [8, с. 147].

Погоджуючись із вищезазначеним О. Гетьман і В. Шаповал вважають, що безпека є специфічною сукупністю умов діяльності. Знаходитися в безпеці, означає – знаходитися в безпечних умовах, контрольованих підприємством в процесі своєї діяльності (у процесі самореалізації) [9, с. 250].

В свою чергу, М. Войнаренко та О. Яременко зазначають, що безпека – це такий стан суб'єкта господарювання, при якому ефективно функціонують механізми запобігання або зменшення впливу загроз стабільності розвитку та функціонування [10, с. 60]. За більш комплексного підходу В. Щербина вважає, що безпека може бути визначена як комплексне поняття, котре включає відповідні системи інформаційно-аналітичного моніторингу, попереджувальних, профілактичних, поточних і прогнозованих заходів щодо впливу на можливі загрози і

має на меті нейтралізацію можливих негативних наслідків. Комплексність завдань, які вирішуються у сфері безпеки, вимагає професійної підготовки фахівців, котрі за повної довіри сторін можуть розробити методику і кваліфіковано забезпечити достатній рівень безпеки. Сутність безпеки, на думку В. Щербини, втілена у визначенні такого «бажаного» стану суб'єкта, за якого ймовірність змін властивих цьому суб'єкту якостей і параметрів зовнішнього середовища негативно не впливає або впливає у допустимих межах на результати його діяльності. Тобто ці зміни знаходяться в межах певного інтервалу [11, с. 222].

Аналізуючи поняття безпека Л. Коженцьовські виокремлює такі стани:

а) об'єктивний стан безпеки (наявність чи відсутність загрози) у загальному вимірі, місцевому чи індивідуальному;

б) відчуття безпеки (свідомість існування, відсутності чи можливості протидії небезпеці) у визначенні загальному, місцевому чи індивідуальному [8, с. 147].

З огляду на представлені визначення категорії «безпека», слід відзначити такі положення:

– безпека – це стан;

– ключовими для існуючих визначень безпеки є терміни «захищеність», «відсутність небезпеки», «збереження», «надійність», «захист від небезпеки (загроз)», «спокій», «незалежність», «стабільність», «допустимі межі», «безпечні та контрольовані умови», «механізм запобігання або зменшення впливу загроз»;

– опосередкованими категоріями є «існування», «цілісність», «розвиток», «впевненість».

Виокремивши основні характеристики безпеки в розрізі багатоманітності наведених тлумачень категорії «безпека», вважаємо за необхідне дослідити сутність категорії «економічна безпека», враховуючи її широку спектральність, без розмежування на рівні господарювання (як системи) та з розмежуванням: на мега-, макро-, мезорівнях з поступовим уточненням на мікрорівні.

Перш за все наведемо ґрунтовні дослідження трактування економічної безпеки системи, адже значна кількість учених визначають економічну безпеку як властивість чи сукупність властивостей системи. Так,

наприклад, на думку В. Тамбовцева [12, с. 45] та С. Ілляшенко [13, с. 14], економічна безпека системи – це сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи. О. Кендюхов вважає, що «...економічна безпека являє собою систему захисту життєвих інтересів держави. Як об'єкти захисту при цьому можуть виступати: економіка країни у цілому, окремі регіони, сфери і галузі господарства, юридична і фізична особи» [14, с. 125]. За Л. Абалкіним «...економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні задачі, і при якому держава має можливість виробляти і проводити в життя незалежну економічну політику [15, с. 19]. Отже, з позиції В. Щербини, у загальному визначенні, під економічною безпекою доцільно розуміти якісну характеристику економічної системи, котра визначає здатність підтримувати необхідні умови життєдіяльності, стійке забезпечення ресурсами виробництва і розвитку [11, с. 221]. Аналогічно попередньому визначенню І. Чорнодід розглядає економічну безпеку як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарчих суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення [16, с. 55].

А. Архипов, А. Городецький, Б. Михайлов [17, с. 38] вважають економічну безпеку здатністю економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на різних рівнях (національному, міжнародному). В. Забродський, М. Капустін [18, с. 36] вважають, що економічна безпека – це кількісна та якісна характеристики властивостей системи, що відображають здатність до самовиживання та розвитку в умовах виникнення зовнішньої або внутрішньої економічної загрози. О. Білорус, Д. Лук'яненко [19, с. 243] визначають економічну безпеку як наслідок глобалізації, як явище, що виникло у зв'язку з необхідністю, забезпечення міжнародної безпеки. Відповідно до класифікації економічних систем за структурно-територіальним критерієм глобальну економічну безпеку можна розглядати як невід'ємну складову глобальної безпеки мегаекономічних систем, необхідною умовою якої є безпека, зокрема економічна, всередині макро-, мезо-, мікроекономічних систем кожної з держав глобальної інтеграційної світової структури. Т. Клебанова [20, с. 41] виділяє такі підходи до визна-

чення економічної безпеки систем різного призначення та рівня ієрархії: властивість економічної системи; стан економічної системи; специфічна діяльність; захищеність інтересів від різного роду зовнішніх та внутрішніх загроз; відсутність небезпеки, загроз або підтримка їх на безпечному рівні [21, с. 23]. Водночас Р. Дацків стверджує, що економічна безпека є таким станом економічного розвитку суб'єкта господарювання (особи, держави, організації і т. д.), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища [2, с. 148].

Враховуючи, що підприємства здійснюють діяльність в умовах макро-, мезо- і мікросередовища, що постійно змінюються, створюючи загрози для їх існування, то доцільно розкрити економічну безпеку підприємства з позиції багаторівневості. Отже, в контексті зазначеного обґрунтування проведемо дослідження сутності категорії «економічна безпека» на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях. До мегарівня відносять міжнародну економіку, а також в комплексному її уявленні глобальну або світову, особливостями цього рівня є градація країн за ступенем економічного розвитку. До макрорівня відносять національну економіку, економічну безпеку якої забезпечує стає зростання всіх макроекономічних показників. До мезорівня відносять економіку регіонів. До мікрорівня класично відносять економіку підприємства. Це базовий рівень економіки регіону та країни, де майже всі економічні перетворення, по суті, направлені на поліпшення функціонування окремого підприємства, їхніх об'єднань та підприємців [22, с. 7].

Міжнародна економічна безпека, за визначенням О. Чернявського [23, с. 108], О. Огнева [24, с. 21], є комплексом міжнародних умов співіснування, домовленостей та інституціональних структур, за яких кожній державі – члену світового суспільства забезпечується можливість вільно обирати та здійснювати свою стратегію економічного розвитку, не зазнаючи зовнішнього впливу й розраховуючи на невтручання, розуміння, взаємоприйнятне та взаємовигідне співробітництво з боку інших держав. Із посиленням процесів глобалізації та інтернаціоналізації виробництва зростає тісний зв'язок міжнародної та державної економічної безпеки [20, с. 24].

Економічна безпека на мезорівні має за мету забезпечення захисту особистості та окремих соціальних груп від зовнішніх та внутрішніх небезпек та забезпечення економічної стійкості регіону [3, с. 7]. Відтак, економічна безпека регіону, як стверджує колектив науковців (А. Татаркін, О. Романова, А. Куклін, В. Яковлев [25, с. 81]), – це сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, стійкість та поступальний характер розвитку регіону, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду.

Для з'ясування сутності поняття «економічна безпека» на макрорівні розглянемо різні підходи вчених до його трактування. Враховуючи складність, різноплановість та багатогранність різноманітних визначень, розкриємо цю категорію в контексті декількох поглядів, згідно з якими економічна безпека на макрорівні розглядається як:

- 1) стан захищеності економіки, а також економічних та життєвих інтересів від впливу несприятливих факторів;
- 2) стан економіки;
- 3) здатність, можливість, готовність інститутів влади до захисту;
- 4) сукупність умов і факторів, які забезпечують незалежність, стабільність і стійкість, здатність до розвитку;
- 5) загальнонаціональний комплекс заходів із забезпечення розвитку економіки;
- 6) стан економічного механізму країни;
- 7) складова національної безпеки;
- 8) стабільність та якість життєдіяльності суспільства;
- 9) стан держави;
- 10) незалежність країни та економічної політики;
- 11) місце країни у світі.

Відповідно до першої точки зору, економічна безпека розкривається як захищеність самої економіки від впливу несприятливих, здебільшого економічних факторів. Так, на думку А. Городецького, «економічна безпека означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами держави захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх та зовнішніх збитків» [16, с. 38]. Водночас, В. Кір'янов [26, с. 15] впевнений, що «економічна безпека» характеризує стан захищеності

ності економічних інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, який заснований на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності країни. Абсолютно подібна позиція І. Чорнодіда, який вважає, що економічна безпека держави – це стан захищеності найважливіших економічних інтересів особи, суспільства та держави, розвиток достатнього економічного потенціалу, що сприятиме стійкому й ефективному функціонуванню економіки в режимі розширеного відтворення [27, с. 19]. Більш ґрунтовно за цим підходом розкриває сутність економічної безпеки К. Іпполітов, який вважає, що економічна безпека держави охоплює захищеність всієї системи «економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу країни і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, а також формують основи обороноздатності країни, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні протиріччя» [28, с. 64]. Той самий зміст, але більш узагальнено передає В. Савін: «економічна безпека – це система захисту життєво важливих інтересів країни» [29, с. 14].

Водночас окремі автори в досліджуваній категорії поєднують захищеність економіки із захистом суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях. Відтак, Є. Крихтіна зазначає, що економічна безпека держави полягає у забезпеченні захисту суспільства та кожного його члена зокрема від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз [3, с. 162]. Поряд із цим Д. Ковальов стверджує, що економічна безпека – це універсальна категорія, яка відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним його громадянином [30, с. 49].

Друга точка зору є найбільш розповсюдженою, відповідно до якої економічна безпека ототожнюється передусім із відповідним станом економіки. Отже, в цьому аспекті різні автори підкреслюють, що економічна безпека держави – це стан економічної системи, «який характеризується стійкістю по відношенню до впливу внутрішніх та зовнішніх дій, що загрожують суспільству» [31, с. 80], або «при якому забезпечується усунення чи нейтралізація загроз її докорінним національно-державним інтересам та самому існуванню» [32, с. 112].

Вітчизняні фахівці в галузі економічної безпеки В. Шлемко та І. Бінько визначають економічну безпеку як стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави [33, с. 41; 34, с. 4]. Конкретизуючи свою позицію, В. Сенчагов відзначає, що економічна безпека держави – це «такий стан економіки та інститутів влади, при яких забезпечуються гарантований захист національних інтересів, ефективний соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній економічний потенціал навіть при найсприятливіших умовах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів» [35, с. 99; 36, с. 29; 37, с. 115]. Аналогічної думки дотримується Є. Олейніков: «національна економічна безпека – це стан економіки та інститутів влади, коли забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал, навіть за найбільш несприятливих варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів» [38, с. 18]; О. Шнипко: «державна економічна безпека – це такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів, гармонійний, соціально спрямований розвиток держави в цілому, достатній економічний потенціал» [21, с. 24] та Л. Бендіков, який розглядає економічну безпеку на державному рівні як «стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного та оборонного існування та прогресивного розвитку держави, невразливість та незалежність її економічних інтересів по відношенню до будь-яких внутрішніх та зовнішніх загроз та впливів» [39, с. 8].

Поділяючи вищезазначені погляди, проте із деякою варіативністю, О. Грунін вважає економічну безпеку держави «таким станом народного господарства, що дозволяє задовольнити усю сукупність реальних, справжніх економічних потреб суспільства, забезпечує його економічну незалежність, сталий розвиток, прогрес, гідне рівноправне становище у світовому господарстві, надійний, тобто такий, що не дозволяє перейти критичну межу, захист від внутрішніх і зовнішніх загроз та впливу непередбачених та важкопрогнозованих чинників» [40, с. 45], Г. Пастернак-Таранушенко визначає економічну безпеку держави як такий її стан, за якого конфлікти не здатні істотно впливати на економічну, правову,

соціальну та інші сфери життєдіяльності [41, с. 18], В. Паньков зазначає, що економічна безпека – це такий стан національної економіки, який характеризується її стійкістю, «імунітетом» до впливу внутрішніх та зовнішніх чинників [42, с. 6].

Третя група авторів розкриває поняття «економічна безпека держави» з позиції комплексності, відповідно до якої економічна безпека розглядається не лише як захищеність економіки або її стану, що відображає сутність цієї категорії переважно із статичного боку, адже йдеться про щось дане, звершене, про те, що вже відбулося і спостерігається у конкретних проявах (певний стан економіки, досягнутий рівень захищеності тощо), а у поєднанні з такими її характеристиками, як здатність, можливість, готовність, тобто такими, яким притаманна також і перспективна дія, що вносить у її визначення більш динамічні акценти. З цього Л. Омелянович та А. Архипов роблять досить логічний висновок, що економічна безпека – це не тільки захищеність економічних інтересів, але і готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації і захисту цих інтересів для розвитку вітчизняної економіки [4, с. 64; 17, с. 37]. Водночас, Я. Жаліло визначає економічну безпеку країни «як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [43, с. 141]. До такого ж визначення схиляються і автори Концепції економічної безпеки України, які трактують економічну безпеку держави як здатність національної економіки «до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [44, с. 16].

Фахівці російського міністерства економіки С. Ликшин та А. Свиначенко визначають економічну безпеку як «стан можливості та готовності економіки забезпечити стійкість економічного становища суспільства та держави в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз та впливів» [45, с. 114]. Поряд із зазначеним В. Шевченко та Г. Костенко стверджують, що економічна безпека – це стан національної економіки та фінансової системи, який дає можливість: гарантувати розвиток людини, суспільства і держави на базі досягнень НТП; зберігати або швидко відновлювати виробниц-

тво в умовах припинення зовнішніх поставок ресурсів або надзвичайних ситуацій внутрішнього характеру; забезпечувати стійке функціонування своєї фінансово-кредитної системи та задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх та зовнішніх економічних умов [46, с. 8]

До четвертої групи вищенаведених поглядів належать ті тлумачення, які визначають економічну безпеку як сукупність умов та факторів, що забезпечують незалежність, стабільність і стійкість, здатність до розвитку. Так, Л. Абалкін трактує економічну безпеку держави як «сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного поновлення та самовдосконалення» [15, с. 5]. Аналогічною є позиція В. Щербини: «економічна безпека – це сукупність умов і чинників, які забезпечують незалежність як окремого підприємства, так і національної економіки у цілому, їхню стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення [11, с. 223]. Більш ґрунтовним є визначення В. Захарченка, за яким економічна безпека розглядається «як комплекс геополітичних, правових, економічних, екологічних і інших умов, що забезпечують: передумови для виживання країни в умовах кризи і майбутнього розвитку; захист її життєво-важливих інтересів щодо ресурсного потенціалу, збалансованості і динаміки росту і розвитку; створення внутрішнього імунітету і зовнішньої захищеності від дестабілізаційних впливів; конкурентоспроможність країни на світових ринках і надійність її фінансового стану; забезпечення відповідних умов життя і стійкого розвитку особистості» [47, с. 122].

У наведених трактуваннях концентрується увага на таких параметрах, як незалежність, стабільність та здатність до розвитку (поновлення і самовдосконалення), які, на наш погляд, є досить суттєвими компонентами безпеки. Це відображається і у «Концепції економічної безпеки України» [44, с. 37], де окреслені такі складові економічної безпеки держави регіону:

- економічна самостійність (незалежність), яка, в першу чергу, має виявлятися у здійсненні контролю над ресурсами регіону й можливості найповнішого використання його конкурентних переваг;
- стійкість і стабільність економіки, яка передбачає надійність всіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення га-

рантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування впливу дестабілізуючих факторів;

– здатність до розвитку та прогресу, тобто можливість самостійно реалізовувати й захищати регіональні політичні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний та трудовий потенціал [6, с. 122; 48, с. 125; 49, с. 113].

Разом з тим, наведені трактування випустили з уваги саму діяльність із забезпечення економічної безпеки, яка виникає в ході вирішення протиріччя між такою об'єктивною реальністю, як небезпека, і потребою економічного суб'єкта запобігти їй, локалізувати, усунути наслідки небезпеки.

До п'ятої групи слід віднести погляди тих економістів, які ототожнюють економічну безпеку із загальнонаціональним комплексом заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам (Т. Говорушко, В. Мунтіян) [50, с. 4; 51, с. 27].

Шостий підхід передбачає розкриття економічної безпеки з позиції стану економічного механізму країни. Так, економічну безпеку визначають як такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, його здатності забезпечувати на основі реалізації національних інтересів стабільний та ефективний розвиток вітчизняної економіки та соціальної сфери [52, с. 5]; або як намагання «превентивно нейтралізувати та активно протидіяти впливу внутрішніх та зовнішніх загроз з метою забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації в країні» [53, с. 89].

Прихильниками сьомої групи поглядів є науковці, які розглядають економічну безпеку як складову національної безпеки, логічно звертаючи увагу на той факт, що в сучасних економічних відносинах акцент економічної політики більшості країн зміщується з адміністративно-силових на економічні методи захисту державних інтересів. Вони пов'язують економічну безпеку держави перш за все з безпекою макроекономіки, міжнародної економічної системи, включаючи до її проблематики такі питання, як нерівномірність економічного розвитку,

зростання заборгованості, розповсюдження голоду, циклічні коливання та інші аспекти загальної дестабілізації світової економіки [27, с. 15]. Так, міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості Японії визначає економічну безпеку як «стан економіки, за якого вона захищена, перш за все, економічними засобами від серйозних загроз її безпеки, що виникають під впливом міжнародних факторів» [54, с. 120]. Інші фахівці при визначенні категорії «економічна безпека» вважають, що основним є забезпечення сприятливих умов для найбільш ефективної конкретної національної економіки, включаючи також вільний доступ до іноземних джерел сировини та енергії, стабільність зовнішніх інвестицій і гарантії свободи обміну товарами й послугами [55, с. 79]. Водночас В. Сенчагов підкреслює: «економічна безпека – це рівень розвитку економік, що забезпечує економічну, соціально-політичну і військову стабільність в умовах впливу несприятливих факторів» [35, с. 99].

До восьмої групи поглядів належить позиція, в основу якої покладено першочерговість забезпечення стабільності та якості життєдіяльності суспільства. Відтак, економічна безпека – найважливіша якісна характеристика, що визначає її здатність «підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів» [56, с. 14] чи «забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному та міжнародному рівні» [17, с. 41]. Поряд із цим, спостерігаються варіативні тлумачення, а саме: В. Рубанов розглядає економічну безпеку як здатність національної економіки забезпечити добробут нації та стабільність внутрішнього ринку незалежно від дії зовнішніх чинників [57, с. 32]; А. Болва стверджує, що економічна безпека – можливість і готовність економіки забезпечити гідні умови життя і розвитку особистості, соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [58, с. 62]

Дев'ятий підхід полягає у трактуванні економічної безпеки як стану держави (країни). Так, на думку Г. Пастернак-Таранушенко, економічна безпека – це стан держави, у відповідності з яким забезпечена можливість створення, розвитку умов для плідного життя та зростання статку його населення, перспективного розвитку в майбутньому

[59, с. 53]. Водночас Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко в загальному уявленні економічну безпеку розуміють як стан країни, в якому народ (через систему державного управління) може суверенно, без втручання та тиску ззовні, визначати шляхи та форми свого економічного розвитку [60, с. 9; 61, с. 8]. В той же час О. Кальман та Г. Дардопих стверджують, що економічна безпека – це сукупність якісних характеристик існуючих економічних, соціально-демографічних і технологічних відносин, що відображають, з одного боку, реальний стан життєздатності держави, а з іншого – взаємозв'язок між економікою та політикою держави [62, с. 8].

Основою наступного підходу є незалежність країни та економічної політики. Отже, М. Ващекін [63, с. 33] вважає, що економічна безпека – це стан, в якому народ може суверенно визначати шляхи та форми свого економічного розвитку. В свою чергу, Л. Абалкін визначає економічну безпеку як стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно, вирішувати соціальні задачі і коли держава має можливість розробляти та впроваджувати в життя незалежну економічну політику [64, с. 3]. Слід відзначити, що окреслена позиція Л. Абалкіна є більш пізньою та достатньо видозміненою у порівнянні із попередньою (четвертий підхід), що пояснюється зміною погляду щодо сутності економічної безпеки.

Прихильники одинадцятої групи поглядів надають перевагу міжнародній складовій у взаємозв'язку із внутрішньою незалежністю та стабільністю. Так, В. Богомолів вважає, що ядром антикризової економічної політики може бути розробка точних індикаторів економічної безпеки, а в широкому розумінні економічна безпека має дві складові: місце країни в світовому розподілі праці, світовій торгівлі, міжнародних фінансових та банківських сегментів; інтереси та цілі в рамках кордонів країни, тобто підтримка державного суверенітету [65, с. 5]. Поряд із цим Р. Дацків стверджує, що економічну безпеку слід також сприймати як засіб отримання і збереження внутрішньої стабільності, а також відігрівання відповідної ролі у міжнародній сфері [2, с. 149].

Незважаючи на широку спектральність відокремлених вище поглядів розкриття сутності економічної безпеки на макрорівні, доцільно зазначити, що вони не охоплюють усю різноманітність поглядів і зустрічається їх поєднання у трактуванні досліджуваної категорії. Від-

так, Л. Омелянович вважає, що під економічною безпекою держави слід розуміти захищеність економічних інтересів держави, суспільства та особистості, з одного боку, та розробку і впровадження оптимальної соціально орієнтованої економічної політики, з іншого, що поєднує перший та восьмий підхід [4, с. 123]. Автори А. Архипов, Г. Городецький, В. Михайлов характеризують поняття «економічна безпека» не тільки як стан чи тенденції економічної системи, але і як сукупність «внутрішніх і зовнішніх умов і факторів, що сприяють ефективному динамічному росту національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда» [17, с. 42]. Це трактування є синтезом другого та четвертого підходів. На думку І. Богданова [66, с. 21], економічна безпека повинна відповідати двом умовам: збереженню економічної самостійності країни, її здатності у власних інтересах приймати рішення, які стосуються розвитку господарства та можливості збереження вже досягнутого рівня життя населення та здатності його подальшого підвищення; що є поєднанням восьмого та десятого підходів.

Варто зауважити, що узагальненою характеристикою більшості досліджень західних фахівців є намір уже в самому визначенні економічної безпеки держави зауважити на її кількісному вимірі. Зокрема, Б. Грієр стверджує, що економічна безпека «може бути визначена як ступінь, при якій забезпеченість товарами та послугами в даній країні захищена від зовнішніх акцій або подій, які сприймаються як загроза ефективному функціонуванню національної економіки. Це надає можливості виміру економічної безпеки. Якщо рівень ВВП не знаходиться у суттєвій залежності від зовнішніх навмисних або випадкових подій, тоді національна економіка знаходиться у безпеці» [27, с. 19]. На наш погляд, така позиція є достатньо виваженою відносно обґрунтування обраної методики оцінювання і має вагомий практичний зміст.

Провівши ґрунтовне дослідження сутності економічної безпеки на мега-, мезо- та макрорівнях, вважаємо за необхідне сконцентрувати увагу на мікрорівні економічної безпеки, об'єктом якого є підприємство як базовий досліджуваний суб'єкт господарювання. Відтак, змістовний аналіз існуючих позицій провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців щодо трактування категорії «економічна безпека підприємства» свідчить про різноманітність та різнобічність виявлених підходів, які відрізняються або неповнотою, або перенасиченістю (табл. 1).

ЛІТЕРАТУРА

1. Шнипко О. С. Види і чинники безпеки ієрархічних економічних систем: теоретико-методологічний аспект / О. С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №5(59) – С. 78–85.
2. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №7 (37). – С. 143–153.
3. Соціальна політика та економічна безпека / Під заг. ред. Є. І. Крихтіна. – Донецьк : Каштан, 2004. – 335 с.
4. Омелянович Л. О. Економічна безпека торговельного підприємства : монографія / Л. О. Омелянович, Г. Є. Долматова. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 195 с.
5. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 1998. – 944 с.
6. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) : учеб.-практ. пособие / Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова / Е. А. Олейников (ред.) – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
7. Нікіфорова П. О. Сутність та значення фінансової безпеки страхової компанії / П. О. Нікіфорова, С. С. Куперівська // Фінанси України. – 2006. – №5. – С. 86–90.
8. Коженювські Л. Управління безпекою / Л. Коженювські // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №1 (31). – С. 147–154.
9. Гетьман О. О. Економічна діагностика: навчальний посібник / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.
10. Войнаренко М. Управління економічною безпекою підприємств на основі оцінки відхилень порогових показників / М. Войнаренко, О. Яременко // Економіст. – 2008. – №12. – С. 60–63.
11. Щербина В. М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств та установ / В. М. Щербина // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №10 (64). – С. 220–225.
12. Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России / В. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 45–53.

13. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №3. – С. 12–19.

14. Кендюхов А. В. Экономическая безопасность как экономическая категория / А. В. Кендюхов // Наукові праці Донецького державного технічного університету ; сер. Економічна. – Вип. 47. – Донецьк : ДонНТУ, 2002. – С. 123–128.

15. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 4–13.

16. Чернодід І. С. Економічне співробітництво між Україною і США в контексті економічної безпеки / І. С. Чернодід // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – № 73. – С. 54–56.

17. Архипов А. Экономическая безопасность: оценка, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 36–44.

18. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес Информ. – 1999. – №15–16. – С. 35–37.

19. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. ; керівник авт. кол. і наук. ред. О. Білорус. – К., 2001. – 733 с.

20. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование : монография / В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанова, Н. Л. Чернова. – Х. : ИНЖЭК, 2004. – 144 с.

21. Шнипко О. С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект / О. С. Шнипко. – К. : Генеза, 2006. – 288 с.

22. Третьяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування / В. В. Третьяк, Т. М. Гордієнко // Економіка та держава. – 2010. – №1. – С. 6–8.

23. Чернявский А. Д. Антикризисное управление : уч. пособие / А. Д. Чернявский. – К. : МАУП, 2000. – 208 с.

24. Огнев А. П. Международная экономическая безопасность: проблемы и пути решения / А. П. Огнев. – М. : Общество «Знание», 1989. – 40 с.
25. Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, А. Куклин, В. Яковлев // Вопросы экономики. – 1996. – № 5. – С. 78–89.
26. Кирьянов В. Ничто не действует так эффективно, как наказание рублем / В. Кирьянов // Газета «Сегодня». – 2005. – 26 января. – С. 15.
27. Чернодід І. С. Економічна безпека як категорія економічної теорії / І. С. Чернодід // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 11 (29). – С. 13–20.
28. Ипполитов К. Х. Экономическая безопасность: стратегия возрождения России / К. Х. Ипполитов. – М. : РПСБ, 1996. – 263 с.
29. Савин В. Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 14–16.
30. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. – 1998. – № 10. – С. 48–51.
31. Лепіхов О. Технологічна незалежність як елемент економічної безпеки / О. Лепіхов // Економіка України. – 1994. – № 11. – С. 80–81.
32. Медведев В. Проблемы экономической безопасности России / В. Медведев // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 111–127.
33. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бинько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
34. Бинько И. Ф. Как обеспечить экономическую безопасность Украины? / И. Ф. Бинько, В. Т. Шлемко // Всеукраинские ведомости. – 1997. – № 138 (810). – С. 3–8.
35. Сенчагов В. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России / В. Сенчагов // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 97–106.
36. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие / В. К. Сенчагов. – М. : Финстатинформ, 2002. – 128 с.

37. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: Производство–Финансы–Банки / В. К. Сенчагов. – М. : Финстатинформ, 1998. – 621 с.
38. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность: учебник для вузов / Е. А. Олейников. – М. : Экзамен, 2004. – 768 с.
39. Бендіков Л. Економічна безпека промислового підприємства / Л. Бендіков // Консультант директора. – 2000. – № 2 (110). – С. 7–13.
40. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.
41. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави / Г. Пастернак-Таранушенко. – К. : 1994. – 140 с.
42. Паньков В. Экономическая безопасность: микрохозяйственный и внутренний аспект / В. Паньков // Внешнеэкономические связи. – 1992. – Вып. 8. – С. 5–18.
43. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я. Жаліло // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К. : Сантисанга, 2001. – С. 141–142.
44. Концепція економічної безпеки України / НАН України; Інститут економічного прогнозування / В. М. Геєць (підгот.). – К. : Логос, 1999. – 56 с.
45. Лыкшин С. Развитие России и ее реструктуризация как гарантия экономической безопасности / С. Лыкшин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 113–125.
46. Шевченко В. Концепція національної безпеки: методологічний аспект / В. Шевченко, Г. Костенко // Голос України. – 1996. – 11 січня. – С. 8.
47. Захарченко В. Обґрунтування територіальної концепції економічної безпеки / В. Захарченко // Регіональна економіка. – 2000. – № 2. – С. 120–127.
48. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
49. Ілляшенко С. М. Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства / С. М. Ілляшенко, Н. О. Нілова // Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства : міжнародна наук.-

практ. конф., 22–24 січня 2001 р. : зб. матеріалів. – Донецьк, 2001. – С. 113–114.

50. Говорушко Т. Економічна безпека України / Т. Говорушко // Економіка. Фінанси. Право. – 2000. – № 12. – С. 3–5.

51. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КВЦ, 1999. – 462 с.

52. Ермошенко Н. Н. Определение угрозы национальным интересам в финансово-кредитной сфере / Н. Н. Ермошенко // Экономика Украины. – 1999. – № 1. – С. 4–12.

53. Кузнецов С. А. О соотношении микро и макроуровневого подходов к анализу экономической безопасности / С. А. Кузнецов, Е. Я. Петрова. – Донецк, 1996. – 186 с.

54. Михайленко А. Механизм обеспечения экономической безопасности России / А. Михайленко // МЗМО. – 1996. – № 7. – С. 119–126.

55. Михаловский С. Международная экономическая безопасность. Польская точка зрения / С. Михаловский. – М. : ИНИОН, 1990. – 143 с.

56. Картавцев В. До питання розбудови і функціонування системи забезпечення національної безпеки України / В. Картавцев // Право України. – 1998. – № 2. – С. 14–16.

57. Рубанов В. В. Безопасность – лозунги, теория и политическая практика / В. В. Рубанов // РЭЖ. – 1991. – № 17. – С. 31–41.

58. Болва Н. В. Влияние теневой экономики на экономическую безопасность / Н. В. Болва – Новосибирск, 1998. – 184 с.

59. Пастернак-Таранушенко Г. А. Экономическая и национальная безопасность Украины / Г. А. Пастернак-Таранушенко // Экономика Украины. – 1994. – № 2. – С. 51–57.

60. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.

61. Пономарьов В. П. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / В. П. Пономарьов ; Східноєвропейський державний університет. – Луганськ, 2000. – 21 с.

62. Кальман А. Г. Экономическая безопасность государства и пути ее обеспечения в Украине / А. Г. Кальман, Г. Ю. Дардопых // Право и политика. – 2001. – № 7. – С. 6–12.

63. Ващекин Н. П. Безопасность предпринимательской деятельности : учебн. пособ. / Н. П. Ващекин, М. И. Дзлиев, А. Д. Урсул / Москов. гос. институт коммерции НИИ устойчивого развития и безопасности. – 2-е изд. допол. и переработ. – М. : Экономика, 2002. – 334 с.

64. Абалкин Л. И. Выступление на круглом столе Совета Федераций / Л. И. Абалкин // Приоритеты и механизмы экономической политики России в кризисный период. – М. , 1999. – Вып. 8. – 32 с.

65. Богомолов В. А. Экономическая безопасность : учебн. пособ. / В. А. Богомолов. – М. : ЮНИТИ, 2006. – 303 с.

66. Богданов И. Я. Экономическая безопасность России. Теория и практика / И. Я. Богданов. – М. : ТЕИС, 2001. – 260 с.

67. Алексеенко В. Система защиты коммерческих объектов / В. Алексеенко, Б. Сокольский. – М. , 1992. – 195 с.

68. Белов В. Правовая охрана конфиденциальности коммерческой тайны / В. Белов, А. Полянский // Право и экономика. – 1993. – № 13–14. – С. 12–21.

69. Гавриш В. А. Практическое пособие по защите коммерческой тайны / В. А. Гавриш. – Симферополь, 1994. – 153 с.

70. Деружинский В. А. Основы коммерческой тайны : практическое пособие для предпринимателя / В. А. Деружинский, В. В. Деружинский. – Минск, 1994. – 214 с.

71. Ярочкин В. И. Информационная безопасность / В. И. Ярочкин. – М. : Академический проект, 2003. – 640 с.

72. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / В. В. Белокуров – Режим доступа : <http://www.safetyfactor.ru>.

73. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства / С. Ф. Покропивний. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.

74. Плетникова І. Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.04 / І. Л. Плетникова ; Харківська державна академія залізничного транспорту. – Х., 2001. – 15 с.

75. Цигилик І. І. Економічна безпека підприємства в системі внутрішнього економічного механізму / І. І. Цигилик, Т. М. Паневник // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 12. – С. 3–5.

76. Кірієнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / А. В. Кірієнко ; Київський національний економічний університет. – К., 2000. – 19 с.

77. Кочовий М. М. До питання оцінки економічної безпеки / М. М. Кочовий // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. Вип. 10 ; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: АТЗТ ІРЕНТТ, 2001. – С. 259–263.

78. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / Т. Б. Кузенко ; Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. – К., 2004. – 18 с.

79. Экономическая безопасность хозяйственных систем / Под общей ред. А. В. Колосова. – М. : РАГС, 2001. – 446 с.

80. Ляшенко О. М. Парадигма управління економічною безпекою підприємства / О. М. Ляшенко // Економічна безпека сучасного підприємства : V міжнародна наук.-практ. конф., 23–24 травня 2008 р. : зб. матеріалів. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – С. 39–45.

81. Могильный А. И. Основы безопасности бизнеса / А. И. Могильный, В. Н. Бесчастный, Ю. О. Винокуров. – Донецк : Регион, 2000. – 130 с.

82. Иванов А. В. Экономическая безопасность предприятия / А. В. Иванов, В. В. Шлыков. – М. : Выраж-центр, 1995. – 265 с.

83. Экономическая безопасность : энциклопедия / [А. Г. Шаваев, А. Т. Багаутдинов и др.] – М. : Правовое просвещение, 2001. – 510 с.

84. Ареф'єва О. В. Суперечності розвитку як основне джерело загрози безпеці рівноваги економічних систем / О. В. Ареф'єва, О. С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 3 (57). – С. 57–64.

85. Фокіна Н. П. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості / Н. П. Фокіна, В. І. Бокій // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 8 (26). – С. 111–114.

86. Бондаренко О. М. Показники, критерії та методи оцінки економічної безпеки авіакомпаній / О. М. Бондаренко // Наукові праці ОНАЗ : періодичний науковий збірник з радіотехніки і телекомунікацій, електроніки та економіки в галузі зв'язку. – Одеса, 2003. – С. 59–64.

87. Механизмы управления экономической безопасностью / [Ю. Г. Лысенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский, А. А. Спиридонов] ; под ред. Ю. Г. Лысенко. – Донецк : ДонНУ, 2002. – 178 с.

88. Економіка підприємства : підручник / За загальною редакцією Й. М. Петровича. – Л. : Новий Світ–2000, 2004. – 680 с.

89. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємств України / С. П. Дубецька // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: наук.-практ. конф., 16–17 травня 2001 р. : зб. матеріалів. – К. : Вид-во Європейського ун-ту фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 146–172.

90. Подлужна Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / Н. О. Подлужна ; НАН України ; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2003. – 20 с.

91. Економічна енциклопедія / Відп. ред. С. В. Мочерний. – Т. 1. – К. : Академія, 2001. – 864 с.

92. Ярочкин В. Система безопасности фирмы / В. Ярочкин. – М. : Ось–89, 2003. – 352 с.

93. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 52–56.

94. Карачина Н. П. Методологічні аспекти оцінки соціально-економічної ефективності корпоративного управління / Н. П. Карачина // Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці : міжнародна наук.-теорет. конф., 3–5 березня 2005 р. : зб. матеріалів, в 3-х т. – Житомир : Державний агроекологічний університет, 2005. – Ч. 1. – С. 201–205.

95. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 1989. – 526 с.

96. Івченко А. О. Глумачний словник української мови / А. О. Івченко, І. В. Осипов. – Х. : Фоліо, 2005. – 319 с.
97. Словник української мови. – Т. 8. – К. : Наукова думка, 1977. – 928 с.
98. Воложанин В. В. Сущность и содержание категории развития / В. В. Воложанин, О. А. Воложанина // Экономические науки. – 2007. – № 7(32). – С. 167–173.
99. Кучин Б. Л. Управление развитием экономических систем: технический прогресс, устойчивость : монография / Б. Л. Кучин, Е. В. Якушева. – М. : Экономика, 1990. – 150 с.
100. Горячова К. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. Горячова // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65–67.
101. Ареф'єва О. В. Оцінка рівня економічної стійкості підприємств сфери послуг / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6(60) – С. 106–111.
102. Сухорукова Т. Г. Концептуальний взгляд на економічну безпеку підприємства / Т. Г. Сухорукова // Залізничний транспорт України. – 1998. – № 2–3. – С. 9–13.
103. Пастухова В. В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність : монографія / В. В. Пастухова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 302 с.
104. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов, изд. 2-е перераб. и допол. – М. : Книжный мир, 2005. – 860 с.
105. Вікісловник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%...>
106. Коган А. Б. Теоретические аспекты эффективности экономических систем / А. Б. Коган, Н. П. Болдырева // Вестник ОГУ. – 2006. – № 8. – С. 45–55.
107. Лук'янова В. В. Оцінка ефективності підприємства і підприємництва / В. В. Лук'янова // Вісник ДонНУЕТ. – Д. : ДонНУЕТ, 2005. – № 4 (28). – С. 35–39.
108. Сметанюк О. А. Оцінювання ефективності сучасного підприємства в системі його економічної безпеки / О. А. Сметанюк // Теорія та практика сучасного підприємства в контексті парадигми економіч-

ної безпеки : VI регіональна наук.-практ. конф., 27–28 травня 2010 р. : зб. матеріалів. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – С. 155–163.

109. Задихайло Д. В. Корпоративне управління : навчальний посібник / Д. В. Задихайло, О. Р. Кібенко, Г. В. Назарова. – Х. : Еспада, 2003. – 688 с.

110. Дойль П. Менеджмент: стратегия и тактика / П. Дойль. – СПб. : Питер, 1999. – 560 с.

111. Бандурка А. М. Финансово-экономический анализ : учебник / А. М. Бандурка, И. М. Червяков, О. В. Посылкина. – Х. : Университет внутренних дел. – 1999. – 394 с.

112. Лазуренко В. И. Проблемы экономической безопасности / В. И. Лазуренко // Проблемы вдосконалення законодавства ; Спец. Випуск ЛІВС. – Ч. 2. – Луганск, 1999. – С. 17–28.

113. Исаев А. А. Экономическая безопасность фирмы. Управление кризисами / А. А. Исаев // Бизнес и безопасность. – 2002. – № 2. – С. 28–30.

114. Пекін А. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія / А. Пекін // Економіст. – 2007. – № 8. – С. 23–25.

115. International Organization of Standardization [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iso.org>.

116. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків / М. С. Клапків. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 570 с.

117. Makin Paul Applying the principles of risk management to the supply and use of machines / Paul Makin // ISO Bulletin January. – 2002. – 15 p.

118. Качалов Р. М. Управление хозяйственным риском / Р. М. Качалов. – М. : Наука, 2002. – 192 с.

119. Shortreed J. H. Benchmark Framework for Risk Management / J. H. Shortreed, L. Craig and S. McColl. – NERAM, 2000. – 22 p.

120. Бараненко С. П. Риски и управление ими в системе управления предприятием / С. П. Бараненко, В. В. Шеметов // Управление риском. – 2004. – № 2. – С. 32–35.

121. Стандарты управления рисками. Федерация европейских ассоциаций риск менеджеров (FERMA), 2003. – 16 с.

122. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения : учебное пособие / В. М. Гранатуров. – М. : Дело и сервис, 1999. – 112 с.
123. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К. : Політехніка, 2003. – 116 с.
124. Бабин В. А. Практические аспекты оценки риска в бизнесе / В. А. Бабин // Управление риском. – 2004. – № 3. – С. 18–20.
125. Егорова Е. Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе / Е. Е. Егорова // Управление риском. – 2002. – № 2. – С. 9–12.
126. Вітлінський В. В. Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний. – К. : Борисфен-М, 1996. – 336 с.
127. Клебанова Т. С. Теория экономического риска : учебно-методическое пособие для самостоятельного изучения дисциплины / Т. С. Клебанова, Е. В. Раевнева. – Х. : ИНЖЕК, 2003. – 156 с.
128. Наумов Д. Проблемний аспект формування поняття «підприємницький ризик» / Д. Наумов // Економіст. – 2008. – №1. – С. 36–39.
129. Дем'яненко Г. Є. Економічна безпека торговельного підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.05 / Г. Є. Дем'яненко ; Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Д., 2003. – 18 с.
130. Зима Л. М. Організаційно-економічні механізми управління економічною безпекою підприємств стратегічного значення : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / Л. М. Зима ; Донецький національний університет. – Д., 2004. – 12 с.
131. Ейтутіс Г. Оцінка економічної безпеки залізничного транспорту / Г. Ейтутіс // Економіст. – 2009. – № 1. – С. 56–58.
132. Бондаренко О. М. Оцінка економічної безпеки авіакомпанії : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.07.04 / О. М. Бондаренко ; Національний авіаційний університет. – К., 2004. – 24 с.
133. Капітула С. В. Оцінка та управління економічною безпекою підприємства (на прикладі гірничо-збагачувальних комбінатів України) : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / С. В. Капітула; Криворізь. техн. ун-т. – Кривий Ріг, 2009. – 20 с.

134. Турило А. М. Методика оцінки виробничої безпеки підприємства / А. М. Турило, С. В. Капітула // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3 (69). – С. 137–143.

135. Евдокимов Ф. И. Роль маркетинговых исследований в оценке экономической безопасности предприятия / Ф. И. Евдокимов, О. А. Бородина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/2002/>

136. Барановський О. Визначення показників фінансової безпеки / О. Барановський // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – №8. – С. 14–16.

137. Тамбовцев В. Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы / В. Л. Тамбовцев // Вестник Московского ун-та. Сер. 6 «Экономика» – 1995. – № 3. – С. 3–9.

138. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : закон України : офіц. текст від 19.06.2003 р. зі змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.

139. Шнипко О. С. Класифікація та сутність загроз економічної безпеки / О. С. Шнипко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 3. – С. 11–16.

140. Валуев Б. И. Концепция экономической безопасности предприятия / Б. И. Валуев // Труды Одесского политехнического университета : Научный и производственно-практический сборник по техническим и естественным наукам. – Одесса : ОПУ, 2004. – Спецвыпуск в 3 т. – Т. 3. – С. 27–31.

141. Момот С. В. Формирование системы экономической безопасности металлургического предприятия / С. В. Момот, Н. П. Ключкин // Менеджер. – 2005. – № 2. – С. 76–80.

142. Карачина Н. П. До питання методологічних основ безпеки функціонування сучасної корпорації / Н. П. Карачина, Т. М. Халімон // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 212. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – С. 747–753.

143. Карачина Н. П. До питання економіко-математичного моделювання безпеки сучасної корпорації / Н. П. Карачина, О. В. Лазарчук // Організаційно-правові аспекти та економічна безпека сучасного пі-

дприємництва : III регіональна наук.-практ. конф., 17 березня 2006 р.: зб. матеріалів. – Вінниця: ВНТУ, 2006. – С. 36–41.

144. Карачина Н. П. Проблемні методологічні аспекти оцінювання економічної безпеки підприємств / Н. П. Карачина // Організаційно-правові аспекти та економічна безпека сучасного підприємництва : IV регіональна наук.-практ. конф., 23 березня 2007 р. : зб. матеріалів. – Вінниця: ВНТУ, 2007. – С. 19–21.

145. Карачина Н. П. Моделювання економічної безпеки функціонування корпорації / Н. П. Карачина, Т. М. Халімон // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. Частина 2. Економіка. Випуск 65. – Умань. – 2007. – С. 150–157.

146. Карачина Н. П. Методологічні основи економічного оцінювання безпеки підприємств / Н. П. Карачина // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 236, том V. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 1355–1360.

147. Карачина Н. П. Формування концепції економічної безпеки підприємства / Н. П. Карачина // Економічна безпека сучасного підприємства : V міжнародна наук.-практ. конф., 23–24 травня 2008 р. : зб. матеріалів. – Вінниця: «УНІВЕРСУМ-Вінниця», 2008. – С. 33–36.

148. Карачина Н. П. Економічна безпека підприємства: сутність категорії у вимірі багаторівневості / Н. П. Карачина // Маркетинг та логістика в системі менеджменту: VIII міжнародна наук.-практ. конф., 4–6 листопада 2010 р. : зб. матеріалів. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. 207–209.

149. Карачина Н. П. Термінологічний взаємозв'язок категорій в контексті економічної безпеки / Н. П. Карачина // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 7 (26). Частина 2. – Луцьк, 2010. – С. 33–40.

150. Карачина Н. П. Економічна поведінка машинобудівних підприємств: теорія, методологія, практика управління : монографія / Н. П. Карачина. – Вінниця : Книга-Вега, 2010. – 416 с.

151. Кузьмін О. Проблеми дослідження розвитку підприємства / О. Кузьмін, І. Алексєєв // Регіональна економіка. – 2002. – №1. – С. 75–82.

152. Ткач Є. І. Загальна теорія статистики : підручник / Ткач Є. І., Сторожук В. П. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 442 с.
153. Статистика : навч. посіб. / [С. О. Матковський, Л. І. Гальків, О. С. Гринькевич, О. З. Сорочак]. – Львів : Новий Світ–2000, 2009. – 430 с.
154. Фінансова звітність машинобудівних підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua>
155. Лук І. ВАТ «Барський машинобудівний завод» / І. Лук // Техніка АПК. – 2002. – № 5–6. – С. 6.
156. Яриш П. ВАТ «Барський машзавод»: орієнтація на споживача / П. Яриш // Харчова і переробна промисловість. – 2003. – № 10. – С. 4–6.
157. Новітня історія України. Славетна Вінниччина 2007. – II випуск. – К. : Знання, 2007. – 78 с.
158. Морозовський В. ВАТ «Могилів-Подільський машинобудівний завод» / В. Морозовський // Техніка АПК. – 2002. – № 5–6. – С. 8.
159. Наш авіазавод душить местная власть // 33-й канал. – № 3. – від 13 січня 2010 р. – С. 8.
160. Биланик А. М. Кто ответит перед законом за то, что «ВЗТА» практически уничтожен? / А. М. Биланик // 20 хвилин. – № 12 (1108). – від 4 лютого 2009 р. – С. 7.
161. Карачина Н. П. Оцінювання перспектив розвитку сільськогосподарського машинобудування / Н. П. Карачина // Облік, контроль та аналіз на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку : міжнародна наук.-практ. конф., 20–21 жовтня 2010 р. : зб. матеріалів. – Вінниця : РВВ ВНАУ, 2010. – С. 86–87.
162. Карачина Н. П. Економічна поведінка підприємств сільськогосподарського машинобудування: аналітичний аспект / Н. П. Карачина // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки / Редколегія: Калетнік Г. М. (головний редактор) та інші. – Вінниця, 2010. – Випуск 5, том 3. – С. 33–37.
163. Карачина Н. П. Аналітичний аспект оцінювання моделей економічної поведінки підприємств / Н. П. Карачина // Четвертая Всеукраинская научно-практическая интернет-конференция «Учетно-

аналитическое обеспечения инновационной трансформации экономики Украины» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.koaa.od.ua/old/sci/konf.php>

164. Acemoglu D. Political Economy Lecture Notes // Massachusetts Institute of Technology / D. Acemoglu. – Economics department. – 2010. – 569 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://econ-www.mit.edu/faculty/acemoglu/courses>.

165. Шиян А. А. Теоретико-ігровий аналіз раціональної поведінки людини та прийняття рішень в управлінні соціально-економічними системами : монографія / А. А. Шиян. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 404 с.

166. Mas-Collel A. Microeconomic Theory / A. Mas-Collel, M. D. Whinston, J. R. Green. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 977 p.

167. Петров М. К. Язык, знак, культура / М. К. Петров. – М. : Наука, 1991. – 328 с.

168. Acemoglu D. Oligarchic vs. Democratic Societies / D. Acemoglu // Journal of the European Economic Association. – 2008. – V. 6, March. – P.1–44.

169. Nash J. Equilibrium Points in n-Person Games / J. Nash. // Proceedings of the National Academy of Sciences. – 1950. – Vol. 36. – P. 48–49.

170. Nash J. The Bargaining Problem / J. Nash. // Econometrica. – 1950. – Vol. 28. – P. 155–162.

171. Harsanyi J. Games with Incomplete Information Played by Bayesian Players / J. Harsanyi // Management Science. – 1967/68. – Vol. 14. – P.159–182 (Part I), P. 320–334 (Part II), P. 486–502 Part III).

172. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Фонд экономической книги «НАЧАЛА», 1997. – 180 с.

173. Acemoglu D. Economic Origins of Dictatorship and Democracy / D. Acemoglu, J. A. Robinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 416 p.

174. Геєць В. М. Інституційні перетворення і суспільний розвиток / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2005. – №2. – С. 9–36.

175. Шиян А. А. Моделирование критично важных умов для побудови в Україні розвиненої економіки / А. А. Шиян // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2009. – № 4. – С. 27–32.

176. Constructing knowledge societies : new challenges for tertiary education. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2002. – 204 p.

177. Новиков Д. А. Управление проектами: организационные механизмы / Д. А. Новиков. – М. : ПМСОФТ, 2007. – 140 с.

178. Arrunada B. Market Institutions and Judicial Rulemaking / Handbook of New Institutional Economics / B. Arrunada, V. Andonova / Eds. C. Menard and M. M. Shirley. – Dordrecht, The Netherlands: Springer. – P. 229–250.

179. Корнієнко В. О. Моделирование процесів у політико-комунікаційному просторі / В. О. Корнієнко, С. Г. Денисюк, А. А. Шиян. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 207 с.

180. Acemoglu D. A Theory of Political Transitions / D. Acemoglu, A. Robinson // The American Economic Review. – 2010. – Vol. 91, No. 4. – P. 938–963.

181. Acemoglu D. Why Not a Political Coase Theorem? Social Conflict, Commitment and Politics / D. Acemoglu // Journal of Comparative Economics. – 2003. – V.31. – P. 620–652.

182. Sonin K. Why the Rich May Favor Poor Protection of Property Rights? / K. Sonin // Journal of Comparative Economics. – 2003. – V. 31. – P. 715–731.

183. Alexeev M. Economic Crime and Russian Reform / M. Alexeev, C. Gaddy, J. Leitzel // Journal of Institutional and Theoretical Economics. – 1995. – V. 151, № 4. – P. 677–692.

184. Иванов А. Украинские рейдеры и их инсайдеры: как с ними бороться [Электронный ресурс] / А. Иванов. – Режим доступа : <http://zahvat.ua/ukrainskie-rejjdery-i-ikh-insajjdery-kak-s-nimi-porotsya.html>

185. Демехин А. Технологии рейдерства в условиях экономического кризиса [Электронный ресурс] / А. Демехин. – Режим доступа : <http://zahvat.ua/tekhnologii-rejjderstva-v-usloviyakh-ehkonomicheskogo-krizisa.html>

186. Osborne M.J. A Course in Game Theory / M.J. Osborne, A. Rubinstein. – Cambridge : MIT Press. – 352 p.
187. Bolton P. Contract Theory / P. Bolton, M. Dewatripont. – Cambridge : MIT Press, 2005. – 724 p.
188. Новиков Д. А. Теория управления организационными системами / Д. А. Новиков. – М. : Физматлит, 2007. – 584 с.
189. Шиян А.А. Теоретико-ігрове моделювання інституціональних механізмів протидії рейдерству: розвиток громадських організацій / А.А. Шиян, Л.О. Нікіфорова // Економіка та держава. – 2010. – № 8. – С. 29–31.
190. Тамбовцев В. Л. Теории государственного регулирования экономики : учеб. пособие / В. Л. Тамбовцев. – М. : ИНФРА, 2009. – 158 с.
191. Blyth C. The Economist Perspective of Economic Liberalisation / C. Blyth // Wellington: Allen Unwin, 1987. – P. 282–283.
192. Вільямсом О. Е. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів / О. Е. Вільямсом. – К. : АртЕк, 2001. – 472 с.
193. Arrow K. The Potentials and Limits of the Market in Resource Allocation / K. Arrow. – In: Feiwel G.B. (ed.), Issues in Contemporary Microeconomics and Welfare. – London : Macmillan Press, 1985. – P. 107–124.
194. Hantke-Domas M. The Public Interest Theory of Regulation: Non-Existence or Misinterpretation? / M. Hantke-Domas // European Journal of Law and Economics. – 2003. – Vol. 15. No. 1. – P. 165–194.
195. Posner R. Taxation by Regulation / R. Posner // Bell Journal of Economics and Management Science. – 1971. – Vol. 2. – P. 22–50.
196. Posner R. Theories of Economic Regulation / R. Posner // Bell Journal of Economics and Management Science. – 1974. – Vol. 5. – P. 335–358.
197. Posner R. Economic Analysis of Law. (2nd ed.) / R. Posner. – Boston : Little, Brown, 1977. – 572 p.
198. Пигу А. Экономическая теория благосостояния : в 2 т. / А. Пигу. – М. : Прогресс, 1985. – Т.1. – 512 с.
199. Уильямсон О. Экономия как защита в антимонопольном процессе: компромисс с позиции благосостояния / О. Уильямсон // Вехи

экономической мысли. Т. 5 : Теория отраслевых рынков. – СПб. : Экономическая школа, 2003. – С. 622–649.

200. David P. Clio and the Economics of QWERTY / P. David // *American Economic Review*. – 1985. – Vol. 75. No. 2. – P. 332–337.

201. Noll R. G. The Political Foundations of Regulatory Policy / R. G. Noll // *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 1983. – Vol. 179. – P. 377–404.

202. Noll R. G. Economic Perspectives on the Politics of Regulation / R. G. Noll // In: Schmalensee R. and Willig R. (eds.) *Handbook of Industrial Organization II*. – Amsterdam : North Holland, 1989. – P. 1253–1287.

203. Noll R. G. Comments and Discussions / R. G. Noll // *Brookings Papers on Economic Activity: Microeconomics*, 1989. – P. 48–58.

204. Robbins J. An essay on the nature and significance of economic science / J. Robbins. – London : Macmillan, 1932. – 183 p.

205. Акерлоф Дж. «Рынок лимонов»: неопределенность качества и рыночный механизм / Дж. Акерлоф // *THESIS*. – 1994. – Вып. 5. – С. 91–100.

206. Okun A. Equality and Efficiency: The Big Tradeoff / A. Okun. – Washington : Brookings Institution, 1975. – P. 48–55.

207. Милгром П. Экономика, организация и менеджмент : в 2-х т./ П. Милгром, Дж. Робертс ; пер.с англ. под ред. И. И. Елисейевой, В. Л. Тамбовцева. – СПб. : Экономическая школа, 2001. – Т. 1. – 468 с.

208. Lierson A. Interest Groups in Administration / A. Lierson // Marx M.F.(ed.) *Elements of Public Administration*. – New York : Prentice Hall, 1949. – 372 p.

209. Bernstein M. Regulatory Business by Independent Commissions / M. Bernstein. – Princeton : Princeton University Press, 1955. – 257 p.

210. Huntington S. The Marasmus of the ICC: The Commission, the Railroad and the Public Interests / S. Huntington // Woll P. (ed.) *Public Administration Policy: Selected Essays*. – New York : Harper and Row, 1966. – 181 p.

211. Laffont J.-J. The Politics of Government Decision-Making: A Theory of Regulatory Capture / J.-J. Laffont, J. Tirole // *Quarterly Journal of Economics*. – 1991. – Vol. 106, № 4. – P. 1089–1127.

212. Laffont J.-J. Theory of Incentives in Procurement and Regulation / J.-J. Laffont, J. Tirole. – Cambridge, MA : MIT Press, 1993. – 286 p.
213. Stigler G. The Theory of Economic Regulation / G. Stigler // Bell Journal of Economics and Management Science. – 1971. – Vol. 2. – P. 3–21.
214. Harberger A. C. Monopoly and Resource Allocation / A. C. Harberger // American Economic Review. – 1954. – Vol. 44. – P. 77–87.
215. Лейбенштейн Х. Аллокативная эффективность в сравнении с «Х-эффективностью» / Х. Лейбенштейна: в сб. : Теория фирмы.– СПб : Экономическая школа, 1995. – С. 477–506.
216. Tullock G. The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft / G. Tullock // Western Economic Journal. – 1967. – Vol. 5. – P. 224–232.
217. Tullock G. The Original Rent-Seeking Concept / G. Tullock // International Journal of Business and Economics. – 2003. – Vol. 2, №. 1. – P. 1–8.
218. Stigler G. What Can Regulators Regulate? The Case of Electricity / G. Stigler, C. Friedland // Journal of Law and Economics. – 1962. – Vol. 5. – P. 1–16.
219. Олсон М. Логика коллективных действий / М. Олсон. – М. : Фонд экономической инициативы, 1995. – 165 с.
220. Downs A. An Economic Theory of Democracy / A. Downs. – New York: Harper and Row, 1957. – 310 p.
221. Downs A. Inside Bureaucracy / A. Downs. – Boston : Little Brown and Company, 1967. – 292 p.
222. Becker G. S. A Theory of Competition among Pressure Groups for Political Influence / G. S. Becker // Quarterly Journal of Economics. – 1983. –Vol. 98. – P. 371–400.
223. Becker G. S. Public Policies, Pressure Groups, and Dead-Weight Costs / G. S. Becker // Journal of Public Economics. – 1985. – Vol. 28. – P. 329–347.
224. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Р. Коуз; пер. с англ. Б. Пинскера. – М. : Дело, 1993. – 192 с.
225. Эггертсон Т. Экономическое поведение и институты : пер. с англ. / Т. Эггертсон. – М. : Дело, 2001. – 408 с.

226. Аузан А. А. Курс лекций по институциональной экономике / А. А. Аузан, П. В. Крючкова, В. Л. Тамбовцев. – М. : Экономический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, – 2003. – 168 с.
227. Шаститко А. Е. Новая институциональная экономическая теория / А. Е. Шаститко. – 3-е изд. М. : ТЕИС, 2002. – 591 с.
228. Публичные услуги и функции государственного управления / Под ред. А. Е. Шаститко. – М. : БЭА-ТЕИС, 2002. – 160 с.
229. Тамбовцев В. Л. Государство и переходная экономика: пределы управляемости / В. Л. Тамбовцев. – М.: ТЕИС, 1997. – 125 с.
230. Тамбовцев В. Л. Теоретические вопросы институционального проектирования / В. Л. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 82–94.
231. Тамбовцев В. Л. Введение в экономическую теорию контрактов : учеб. пособие / В. Л. Тамбовцев. – М. : ИНФРА–М, 2004. – 144 с.
232. Тамбовцев В. Л. Контрактная модель стратегии фирмы / В. Л. Тамбовцев. – М. : ГЕС, 2000. – 83 с.
233. Карачина Н. П. До питання соціоекономічних аспектів управління безпекою підприємства / Н. П. Карачина // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Серія : «Зайнятість та соціальна інфраструктура»; збірник наукових праць. – Випуск XII, №3. – Рівне : НУВГП, 2006. – С. 76–92.
234. Мороз О. В. Структурно-інституціональні і функціональні засади розвитку підприємництва на основі ідентифікації та аналізу інститутів підприємства / О. В. Мороз, Н. П. Карачина, Т. М. Халімон // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2006. – №9. – С. 3–9.
235. Карачина Н. П. Менеджмент економічної безпеки підприємства / Н. П. Карачина // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник ; за ред. І. Г. Ткачук. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2007. – Вип. III. – Т.1. – С. 244–248.
236. Карачина Н. П. Соціоекономічні основи управління безпекою підприємства / Н. П. Карачина // Інтеграція України у світовий економічний простір: II міжнародна наук.-практ. конф., 24–25 січня 2008 р. : зб. матеріалів. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – С. 208–211.

237. Карачина Н. П. Забезпечення ефективності управління безпекою підприємства / Н. П. Карачина // Стан та проблеми інноваційної розбудови України : міжнародна наук.-практ. конф., 5–8 березня 2008 р. : зб. матеріалів, Том 1. – Дніпропетровськ : Наука та освіта, 2008. – С. 89–91.

238. Карачина Н. П. До методологічних аспектів управління безпекою підприємства / Н. П. Карачина // Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст : всеукраїнська наук.-практ. конф., 20–22 березня 2008 р. : зб. матеріалів, Том II. – Вінниця : ВІЕ ТНЕУ, 2008. – С. 28–32.

239. Карачина Н. П. Моделювання ефективності управлінських процесів на машинобудівних підприємствах на основі теорії катастроф / Н. П. Карачина, М. В. Грабко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – 2008. – № 20–1. – С. 347–354.

240. Karachina N. P. The theory-game model of optimum stimulation of higher management of enterprise / N.P. Karachina, A.A. Shiyan, I.E. Mykytiuk // Materialy Tym 6(11) 2008. *Economiczne nauki, Pravo, Techniczne nauki : Przemysl. Nauka i studia.* – P. 24–30.

241. Мороз О. В. Моделювання ідеального підприємства на основі його функціональної поведінки / О. В. Мороз, Н. П. Карачина // Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці : I міжнародна наук.-метод. конф., 1–4 квітня 2009 р. : зб. матеріалів. – Чернівці : ДрукАрт, 2009. – С. 282–283.

Наукове видання

**Мороз Олег Васильович
Карачина Наталія Петрівна
Шиян Анатолій Антонович**

**КОНЦЕПЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Монографія

Редактор С. Малішевська
Оригінал-макет підготовлено Н. Карачиною

Підписано до друку 16.06.2011 р.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. др. арк. 13,92
Наклад 100 прим. Зам № 2011-123

Вінницький національний технічний університет,
КІВЦ ВНТУ,
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Тел. (0432) 59-85-32.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті,
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі,
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Тел. (0432) 59-81-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.